

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΓΝΩΣΕΩΝ

Ένα παράθυρο στα ορατά και αόρατα πράγματα του κόσμου

Μάρθα Καρπόζηλου
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Επιχειρείται μια γενική θεώρηση της θέσης του ελληνικού παιδικού βιβλίου γνώσεων κατά την τελευταία δεκαετία. Οι σκέψεις και αποτιμήσεις αφορούν τόσο τα ίδια τα βιβλία όσο και την υποδοχή, τύχη και πρόσληψή τους από τους εκπαιδευτικούς που εν πολλοίς λειτουργούν ως διάμεσοι ανάμεσα σ' αυτά τα βιβλία και στα παιδιά.

*Διαπιστώνεται ότι, παρόλη την ποσοτική αύξηση και την θεματολογική διεύρυνση, ικανό μέρος των κυκλοφορούντων βιβλίων δεν φαίνεται να πληροί τις στοιχειώδεις εκείνες προϋποθέσεις που θα μας επέτρεπε να τα εντάξουμε στην κατηγορία των «κατάλληλων» βιβλίων. Εν κατακλείδι, τονίζεται η αναγκαιότητα επαναδιατύπωσης και επαναπροσδιορισμού των κριτηρίων αξιολόγησης που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στην βράβευση και στην κριτική των βιβλίων γνώσεων και εν τέλει στην βελτίωσή τους. Στα δεκαπέντε και πλέον χρόνια που έχουν μεσολαβήσει από την πρώτη ενασχόλησή μου με τα παιδικά βιβλία γνώσεων, τα πράγματα στην Ελλάδα δεν έχουν αλλάξει δραματικά.¹ Σε πρώτο επίπεδο ως θετικό κρίνεται το γεγονός ότι και άλλοι μελετητές έχουν ασχοληθεί με αυτό το είδος του παιδικού βιβλίου, ένα ετήσιο κρατικό βραβείο παιδικού βιβλίου γνώσεων έχει θεσμοθετηθεί, φιλότιμες απόπειρες μεμονωμένων εκπαιδευτικών να συμπεριλάβουν και να αξιοποιήσουν το είδος στην διδακτική διαδικασία έχουν καταγραφεί. Ακόμη και η πρωτοβουλία για ένα τεύχος των ΚΕΙΜΕΝΩΝ αφιερωμένο στο «Βιβλίο Γνώσεων» επιβεβαιώνει το ενδιαφέρον για τον πτωχό συγγενή της γενικά και αβασάνιστα αποκαλούμενης «παιδικής λογοτεχνίας».² Ωστόσο, όλες αυτές οι συνιστώσες κινήσεις έχουν περιορισμένο και αποσπασματικό χαρακτήρα και παρόλο τον σωστό προσανατολισμό τους προς την αναγνώριση της σημασίας του είδους, δεν συμβαδίζουν και βεβαίως δεν αντισταθμίζουν την στασιμότητα που επικρατεί στο χώρο του ίδιου του αντικειμένου, δηλαδή στα ίδια τα μη λογοτεχνικά παιδικά βιβλία που κυκλοφορούν στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία. Μετά από μια άνθιση που γνώρισαν στην δεκαετία 1991-2000, όταν περί το 1995 διεκδικούσαν έως και το ένα τέταρτο της ετήσιας παραγωγής του συνόλου των παιδικών βιβλίων, ήδη από το 1999 το ποσοστό μειώθηκε στο 12% , μέγεθος που παγιώθηκε στην επόμενη δεκαετία. Η αποτυχία να εισαχθούν στο εκπαιδευτικό μας σύστημα λόγω της παντοκρατορίας του ενός και μοναδικού εγχειριδίου, η αδυναμία του ίδιου συστήματος να συγκροτήσει και να λειτουργήσει επιτέλους τις χρυσοπληρωμένες σχολικές βιβλιοθήκες και η καλλιέργεια της αντίληψης ότι τόσο τα βιβλία όσο και οι βιβλιοθήκες θα ήταν οσονούπω εντελώς περιττά λόγω της ανάπτυξης του διαδικτύου είναι κάποιοι από τους λόγους που έχουν οδηγήσει το είδος σε μια στασιμότητας ή ακόμη και σε μια φθίνουσας πορεία. Η ιστορία των παιδικών βιβλίων γνώσεων είναι μακρά και ενδιαφέρουσα. Στην περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμού, εμφανίζονται οι πρώτες μεταφράσεις έργων που χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για την διδασκαλία. Ανάμεσα στα πολλά αξιόλογα βιβλία ιδιαίτερη θέση κατέχει, ως ένα από τα πρωϊμότερα, η τετράτομη *Αποθήκη των Παίδων*, έργο της γαλλίδας Madame Lepriuce de Beaumont, που άρχισε να εκδίδεται στην Βενετία από το 1788, μεταφρασμένη από τον Σπυρίδωνα Βλαντή. Η *Αποθήκη* επανεκδόθηκε αρκετές φορές , διασκευάστηκε από τον Νεόφυτο Δούκα και εκδόθηκε σε δύο τόμους στην Βιέννη, το 1814, και τουλάχιστον στην αρχική της*

μορφή διαβάζονταν ως και τον 19^ο αιώνα.³ Άλλα δύο έργα αξίζει να μνημονευτούν : Το *Ονομαστικόν περί του παντός*, του Ιωάννου Αμωσού Κομενίου που εκδόθηκε στη Πέστη του 1806 σε μετάφραση του Άνθιμου Παπά, από την Τρίκη της Θεσσαλίας, και η δεκάτομη εικονογραφημένη εγκυκλοπαιδεία του Φραγκίσκου Ιωάννου Βέρτουχ, *Εικονολογία παιδική, περιέχουσα ένα τερπνόν άθροισμα τετραπόδων, φυτών, ανθέων, καρπών, ορυκτών, ενδυμάτων και άλλων διδακτικών αντικειμένων*, που μεταφράστηκε από τους αδελφούς Μανουήλ και Κυριάκο Καπετανάκη και εκδόθηκε στην Βιέννη από το 1810 έως το 1812, ένα εκδοτικό επίτευγμα της εποχής, με έγχρωμους πίνακες εκτός κειμένου.

Καθ' όλη την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα τα βιβλία γνώσεων που κάλυπταν κυρίως τους τομείς της γεωγραφίας, της ιστορίας (φυσικής, ιεράς και κοσμικής) συνδέονταν με τα αναλυτικά προγράμματα των σχολείων και σπανιότατα προορίζονταν για ατομική χρήση ή κατανάλωση στον ελεύθερο χρόνο των παιδιών , σε αντίθεση με τα λογοτεχνικά έργα που μετά από τα μέσα του αιώνα αρχίζουν να διεκδικούν μέρος της εξωσχολικής αναγνωστικής δίαιτας του παιδιού. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε έως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Το 1952 ο καθηγητής της Οξφόρδης και του Κέμπριτζ, και συγγραφέας της σειράς της Νάρνια, C.S. Lewis, στον *Ταξιδιώτη της Αυγής* περιγράφει με ειρωνικό τρόπο ένα παιδί που αρέσκεται στην ανάγνωση βιβλίων γνώσεων:

Ήταν ένα παιδί που το έλεγαν Ευστάθιο-Κλάρενς Στούμποου, κι ήταν σχεδόν όνομα και πράμα. Οι γονείς του το φώναζαν Ευστάθιο –Κλάρενς κι οι δάσκαλοι του Στούμποου. Μη ρωτάτε όμως πώς τον φώναζαν οι φίλοι του, γιατί δεν είχε ούτε μισό φίλο. Τη μητέρα του και τον πατέρα του δεν τους φώναζε «μαμά» και «παπά», αλλά Χάρολντ και Αλμπέρτα, γιατί ήταν πολύ μοντέρνοι και προοδευτικοί. Ήταν επίσης χορτοφάγοι και αντικαπνιστές, δεν έβαζαν ποτό στο στόμα τους, και φορούσαν πολύ ειδικά εσώρουχα. [...] Ο Ευστάθιος-Κλάρενς αγαπούσε τα ζώα, προπαντός τα σκαθάκια · αν μάλιστα ήταν ψόφια και καρφίτσωμένα σε χαρτόνι, τόσο το καλύτερο! Τού άρεσαν και τα βιβλία , αλλά μόνο αν ήταν εγκυκλοπαιδικά, γεμάτα φωτογραφίες με τρακτέρ ή χοντρά παιδάκια που έκαναν ασκήσεις σε πρότυπα σχολεία του εξωτερικού.⁴

Βεβαίως όλα εκείνα που στα μεταπολεμικά χρόνια θεωρούνταν παράξενα και εξεζητημένα (αντικαπνιστές, χορτοφάγοι, κλπ.) τριάντα ή σαράντα χρόνια αργότερα ήταν πλέον κοινά ή και της μόδας, συμπαρασύροντας και τις αναγνωστικές προτιμήσεις του Στούμποου για τα εγκυκλοπαιδικά βιβλία σε ένα πιο αναβαθμισμένη θέση. Τωόντι τα πράγματα άλλαξαν για τα βιβλία γνώσεων μετά την δεκαετία του 1980 και κυρίως στην δεκαετία 1990 οπότε γνώρισαν μια πρωτόγνωρη άνθιση. Θα σταθώ μόνο σε δύο χαρακτηριστικούς δείκτες. Στην αρχή της δεκαετίας, το 1990, το αμερικανικό Εθνικό Συμβούλιο για την Διδασκαλία των Αγγλικών θεσμοθετεί ένα βραβείο ιδιαίτερου ειδικού βάρους, το «Orbis Pictus Award for Outstanding Nonfiction for Children», τιμώντας έτσι το πρώτο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο γνώσεων , το *Orbis Sensualium Pictus*, που εκδόθηκε στην Νυρεμβέργη το 1658, δηλαδή το έργο που στα ελληνικά, όπως προαναφέρθηκε, κυκλοφόρησε ενάμιση αιώνα αργότερα, ως *Ονομαστικόν περί του παντός*. Στο τέλος της δεκαετίας, το 1999 το Καναδικό Εθνικό Κέντρο Παιδικού Βιβλίου εγκαινιάζει το ετήσιο βραβείο «Norma Fleck Award for Children's Nonfiction», ένα από τα εγκυρότερα βραβεία του Καναδά. Μέσα σ' αυτήν την χρυσή δεκαετία ο αριθμός των βιβλίων που εκδίδονται αυξάνεται, η ποιότητα και η τυπογραφική τους εμφάνιση βελτιώνονται, η θεματολογία τους διευρύνεται συνεχώς, οι εφημερίδες και τα περιοδικά τα προβάλλουν, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς τα βραβεύουν και τα επαινούν, η θέση τους στις σχολικές βιβλιοθήκες και στην διδασκαλία είναι αυτονόητη και ήδη οι μελετητές έχουν αρχίσει να ασχολούνται σοβαρά μαζί τους. Περί τα τέλη της δεκαετίας και σίγουρα με το γύρισμα της χιλιετίας το τοπίο ξεκαθαρίζει με δύο

ευκρινείς τάσεις. Το μεγαλύτερο μέρος των βιβλίων γνώσεων συνεχίζει να αναπτύσσεται κυρίως χάρη στην στενή σύνδεσή του με το σχολείο. Όταν αναδιφήσει κανείς την σχετική διεθνή βιβλιογραφία των τελευταίων ετών δεν μπορεί να παραβλέψει τον μονομερή σχεδόν προσανατολισμό της στην εκπαιδευτική αξιοποίηση των βιβλίων γνώσεων. Στην τακτική αυτή εντάσσονται π.χ. η δημιουργία ενός πακέτου βιβλίων –λογοτεχνικών και πληροφοριακών- που συγκροτούνται αποκλειστικά για την διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο.⁵ Ένα μικρότερο μέρος αποτελούν τα βιβλία που οι έλληνες εκπαιδευτικοί περασμένων δεκαετιών αποκαλούσαν «ελεύθερα αναγνώσματα».

Και ενώ αυτά συμβαίνουν στην Εσπερία επιστρέφοντας στα καθ' ημάς θα ήθελα να καταθέσω μερικές διαπιστώσεις που αναφέρονται στην ελληνική επαρχία και βασίζονται σε εμπειρικά δεδομένα που απορρέουν από την διδακτική εμπειρία μου της τελευταίας δεκαπενταετίας και αφορούν τα έτη 1994-2008. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του μαθήματος «Το παιδικό βιβλίο» και μετά από τρία έως τέσσερα τρίωρα μαθήματα περί το παιδικό βιβλίο γνώσεων, ζητούσα από τους δευτεροετείς φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων να προσκομίσουν στο επόμενο μάθημα, δανειζόμενοι ή αγοράζοντας, ένα οποιοδήποτε παιδικό βιβλίο γνώσεων με σκοπό αυτό να αξιολογηθεί γραπτώς από ένα τυχαία επιλεγμένο συμφοιτητή τους, εννοείται, με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης που είχαν διδαχθεί· ένα είδος «προόδου» για την συμμετοχή τους στο μάθημα. Θα σταθώ αρχικά στο είδος των βιβλίων που επιλέγονταν και εν συνεχεία στην αξιολόγησή τους.

Η πλειονότητα των βιβλίων που κατέφταναν στο αμφιθέατρο προέρχονταν από την δημόσια Ζωσιμαία εν Ηπείρω Βιβλιοθήκη, την Κεντρική Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη και άλλες μικρότερες δημοτικές βιβλιοθήκες της επαρχίας, εφόσον επρόκειτο για βιβλία που οι φοιτήτριες τα είχαν δανειστεί, και σχεδόν αποκλειστικά από τα τοπικά βιβλιοπωλεία (που μερικά είναι πλέον παραρτήματα πανελλαδικών αλυσίδων) όταν τα είχαν αγοράσει. Ο κοινός παρονομαστής τόσο των δανεισμένων όσο και των πρόσφατα αγορασμένων ήταν : βιβλία μεταφρασμένα, παλαιά ως προς την χρονολογία έκδοσης, φτηνά ως προς την τιμή πώλησης, μεγάλα στο μέγεθος και «φανταχτερά» (έτσι τα χαρακτήρισε, αυθόρμητα και εύστοχα, μια φοιτήτριά μου πριν από μερικά χρόνια) ως προς την όψη. Όσο και αν μια τέτοια εικόνα δεν αντανακλά ακριβώς την εκδοτική πραγματικότητα, που πολλοί εξ ημών έχουμε στο μυαλό μας ή στα δημοσιεύματά μας ή όπως αυτή αποτυπώνεται στους καταλόγους και τους ιστότοπους των εκδοτικών οίκων, ωστόσο, ως φαίνεται, τα βιβλία που είναι προσιτά στον φοιτητή ενός περιφερειακού πανεπιστημίου δεν είναι τα καλύτερα δείγματα του είδους. Όπως αποδεικνύεται από τις συγκαταβατικές έως αρνητικές τελικές αποτιμήσεις των φοιτητριών ένα ικανό ποσοστό των ευπώλητων αυτών βιβλίων που προσκομίζονταν δεν αντέχουν στη βάσανο μιας δίωρης αξιολόγησης.

Αν μεταφερθούμε σε άλλα περιβάλλοντα, εδώ τα καθέκαστα ήταν ακόμη πιο ευδιάκριτα και απογοητευτικά. Στην οκταετία (1997-2004) που διήρκεσε η εξομοίωση των πτυχίων του δασκάλων – αποφοίτων των Παιδαγωγικών Ακαδημιών με εκείνα των ΠΤΔΕ, δίδαξα ένα συναφές μάθημα σε ακροατήρια έμπειρων δασκάλων στον Άγιο Νικόλαο, στο Αγρίνιο, στην Άρτα, στην Ηγουμενίτσα, στο Ηράκλειο, στα Ιωάννινα, στην Λαμία και στην Πρέβεζα. Όταν έφτανε η ώρα να φέρουν οι εκπαιδευτικοί ένα βιβλίο γνώσεων στην τάξη (αρκετοί ήταν εκείνοι που μονολογούσαν –ομολογούσαν ότι δεν είχαν πρόσβαση σε ούτε ένα βιβλίο, μήτε στο σπίτι μήτε στο σχολείο) το τοπίο ήταν ακριβώς το ίδιο έστω κι αν τα βιβλία δεν είχαν την ίδια προέλευση. Τα βιβλία που τελικώς συγκεντρώνονταν είτε ανήκαν στις

ιδιωτικές συλλογές των εκπαιδευτικών είτε προέρχονταν από τις ρημαγμένες σχολικές βιβλιοθήκες των σχολείων όπου υπηρετούσαν. Οι φωτεινές εξαιρέσεις (εννοείται των βιβλίων και όχι των καθ' όλα αξιέπαινων εκπαιδευτικών) ήταν λίγες και σχεδόν όλες είχαν την σφραγίδα μιας δωρεάς του Ταχυδρομικού Ταμειτηρίου, που είχε φτάσει στην δεκαετία 1990 σε ορισμένα «τυχερά» σχολεία. Ως προς τις αξιολογήσεις αυτές ήταν ακόμη πιο αυστηρές και εμπειριστατωμένες, ειδικά όταν στα χέρια του εκπαιδευτικού έπεφτε ένα βιβλίο με θεματικές που τις είχε διδάξει επί σειρά ετών. Αυτό που, τέλος, αξίζει να σημειωθεί είναι το αυξημένο ενδιαφέρον που τους προκαλούσε το «καλό» ή το «εξαιρετικό» βιβλίο, όπως π.χ. τα πρωτότυπα έργα από τον χώρο της αρχαιολογίας, της ιστορίας της τέχνης αλλά και άλλα μεμονωμένα κυρίως από τομείς της ιστορίας και του πολιτισμού, όπως βεβαίως και τα αξιόλογα μεταφρασμένα βιβλία κυρίως από τον χώρο των θετικών επιστημών. Το ίδιο ενδιαφέρον παρατήρησα και σε μετεκπαιδευόμενους δασκάλους, στο εαρινό εξάμηνο 2010, όταν τους δίνονταν η ευκαιρία να ακούσουν σχόλια αλλά κυρίως όταν είχαν την δυνατότητα να ξεφυλλίσουν ένα υπό συζήτηση βιβλίο και να ανταλλάξουν σκέψεις με συναδέλφους τους περί της χρησιμότητάς του και πιο πρακτικά σε ποια τάξη και σε ποια ενότητα θα μπορούσαν να το χρησιμοποιήσουν. Η εισαγωγή παιδικών βιβλίων στην τάξη είναι τόσο εξόφθαλμα αναγκαία όσο δοκιμασμένη επιτυχώς σε άλλα εκπαιδευτικά συστήματα.⁶

Οι παραπάνω διαπιστώσεις περί της ακαταλληλότητας, της παλαιότητας και της προχειρότητας πολλών παιδικών βιβλίων που κυκλοφορούν στην ελληνική αγορά δεν αναιρούνται από τον περιορισμένο αριθμό των εξαιρετικών έργων ελλήνων συγγραφέων και εικονογράφων που όμως σπάνια φτάνουν στις στοιχειωμένες σχολικές βιβλιοθήκες, αλλά και ακόμη σπανιότερα στα επαρχιακά και στα ολοένα συρρικνούμενα συνοικιακά βιβλιοπωλεία των μεγαλύτερων πόλεων, μέρη όπου οι όποιες ανάγκες και η όποια ζήτηση βολεύονται είτε με πεπαλαιωμένες και ξεπερασμένες εκδόσεις-ανατυπώσεις είτε από νεότερα βιομηχανικά προϊόντα πολυεθνικής προέλευσης. Δεν είναι καθόλου ευκαταφρόνητος ο αριθμός των ελληνικών βιβλίων που έχουν μεταφραστεί με άκρα προχειρότητα, είναι κατασκευασμένα από επιτελεία ή συνεργεία που συνθέτουν παιδικά βιβλία κατά παραγγελία, με την ίδια ευκολία που θα συνέτασσαν και έναν τουριστικό οδηγό, και έχουν τυπωθεί στην Κίνα ή στην Ισπανία κ.α. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα βιβλία αυτά μάταια ψάχνεις το όνομα του συγγραφέα, του κύριου εμπνευστή της έκδοσης. Στην καλύτερη περίπτωση αυτό που θα βρεις, στα ψιλά γράμματα του verso της σελίδας τίτλου, είναι ένα όνομα με την ιδιότητα του «κειμενογράφου», ισότιμα καταχωρημένο ανάμεσα σε πολλά άλλα που ασχολήθηκαν με την κατασκευή του βιβλίου.

Απότοκος της επαφής μου με χιλιάδες μελλοντικούς εκπαιδευτικούς αλλά κυρίως με τους εν ενεργεία δασκάλους είναι η πεποίθησή μου ότι έστω και η στοιχειώδης ενημέρωση περί τα κριτήρια αξιολόγησης των παιδικών βιβλίων γνώσεων θα συνέβαλε στην ενδεδειγμένη κριτική αποτίμηση τους με τελικό στόχο τον εξοβελισμό ή εν πάση περιπτώσει την μείωση των «ακατάλληλων» βιβλίων, σε πρώτη φάση, από τα σχολεία με απώτερο και κύριο στόχο την παράλληλη ανάδειξη και αξιοποίηση των εξαιρετικών δειγμάτων του είδους στην εκπαιδευτική διαδικασία, έστω και σε ατομικό επίπεδο.

Στο έδαφος των παραπάνω αποτιμήσεων, η επαναδιατύπωση και ο επαναπροσδιορισμός των κριτηρίων αξιολόγησης ενδεχομένως δεν είναι εντελώς άσκοπος. Η απουσία, μάλιστα, κριτηρίων αξιολόγησης, ή να το πούμε αλλιώς, βασικών προδιαγραφών ή ακόμη και ενός ορισμού του παιδικού βιβλίου γνώσεων, όπως διαφαίνεται στις προκηρύξεις του κρατικού διαγωνισμού για την βράβευση του,

θα μπορούσε να θεραπευτεί με την ενσωμάτωση κάποιων εξ αυτών των κριτηρίων όχι μόνο στην προκήρυξη αλλά και στο σκεπτικό της βράβευσης. Τα Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας, που απονέμονται από το 1956 έως σήμερα, άρχισαν να βραβεύουν παιδικά λογοτεχνικά βιβλία από το 1991 και μόλις το 1999 προχώρησαν στην θεσμοθέτηση βραβείου για «Παιδικό βιβλίο γνώσεων». Στα έντεκα χρόνια (1999-2009) το σχετικό βραβείο δεν απονεμήθηκε το 2002 και το 2006, υποθέτω λόγω ελλείψεως αρκούντως ικανοποιητικών υποψηφιοτήτων. Είναι, πάντως, αξιοσημείωτο ότι ο φορέας που κατ' εξοχήν ασχολείται με το παιδικό βιβλίο «Ο Ελληνικός Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου», δηλαδή το ελληνικό παράρτημα της IBBY, ενώ έχει θεσμοθετήσει ή υιοθετήσει μια σειρά από βραβεία, επαίνους και τιμητικές διακρίσεις, τουλάχιστον στην περίοδο 1970-2007 αγνοεί παντελώς το παιδικό βιβλίο γνώσεων.⁷ Τέλος, αναφορικά με τα βραβεία του περιοδικού *Διαβάζω*, στην φετινή απονομή και πιο συγκεκριμένα στην «Αιτιολογία της επιτροπής κρίσης των παιδικών βιβλίων», επίσης γίνονται κάποιες, ασαφείς αν όχι συγκεχυμένες, αναφορές στα βιβλία γνώσεων.⁸

Παρόλη την ρευστότητα, την σχετικότητα και ενδεχομένως την ανυποληψία των ορισμών, προκειμένου να μπορούμε να συνεννοηθούμε λαμβάνοντας πάντοτε υπόψη ότι τα πράγματα αλλάζουν, κάποτε μάλιστα πριν καν το αντιληφθούμε, θα μπορούσαμε να οριοθετήσουμε τα παιδικά βιβλία γνώσεων ως εκείνα που μέσα από την παράθεση στοιχείων, πληροφοριών, γεγονότων, δεδομένων, φαινομένων, περιγραφών, εξηγήσεων και ερμηνειών επιχειρούν να εισάγουν το παιδί-αναγνώστη στον χώρο της επιστήμης και να το βοηθήσουν να ανακαλύψει τις γενικότερες έννοιες που διέπουν τον φυσικό και κοινωνικό κόσμο, να ενθαρρύνουν την δεξιότητα της ερευνητικής εργασίας και τέλος να αναπτύξουν την κριτική σκέψη του. Ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν όταν κρίνουμε ένα βιβλίο γνώσεων αυτά περιστρέφονται γύρω από την επάρκεια του συγγραφέα, την επιλογή και την οριοθέτηση του θέματος, την προοπτική, την αποφυγή στερεοτύπων, την παρουσία του ανθρώπινου στοιχείου, τον συσχετισμό της επιστήμης με κοινωνικά προβλήματα, την εικονογράφηση, την οργάνωση της ύλης, την ακρίβεια, την ενημέρωση και την εγκυρότητα των στοιχείων, την γλώσσα και το ύφος, την εξωτερική και τυπογραφική εμφάνιση, την ύπαρξη παρακειμένων (πινάκων γλωσσαρίων, χαρτών, ευρετηρίων κ.λπ). Όλα τα παραπάνω στοιχεία και μια σειρά επί μέρους ζητημάτων έχουν παλαιότερα συζητηθεί εκτενώς, και δεν έχουν ουσιαστικά αλλάξει.⁹

Στον πίνακα που ακολουθεί μεταφράζονται οι απαιτούμενες προϋποθέσεις, όπως εμφανίζονται στην επίσημη ιστοσελίδα της NCTE¹⁰ για την υποβολή υποψηφιοτήτων ενός βιβλίου προς βράβευση από το έγκυρο *Orbis Pictus*, που ουσιαστικά συνοψίζουν σχηματικά τις ελάχιστες απαιτήσεις που θα έπρεπε να έχουμε όλοι μας από ένα παιδικό μη λογοτεχνικό ανάγνωσμα :

Πάντως στην καίρια ερώτηση του συρμού «Θα αντικαταστήσει το διαδίκτυο τα βιβλία γνώσεων;» η απάντηση είμαι μάλλον όχι ή μάλλον όχι σύντομα. Αν κάποια βιβλία θα υποχωρήσουν αυτά θα είναι τα καθαρά πληροφοριακά βιβλία ή καλύτερα τα βιβλία αναφοράς, όπως οι εγκυκλοπαίδειες, οι άτλαντες και τα λεξικά στα οποία ανατρέχουμε για μια συγκεκριμένη πληροφορία. Τα καλά βιβλία γνώσεων όμως δεν προσφέρουν απλώς πληροφορίες άλλα έναν ολόκληρο κόσμο ή παραφράζοντας τον Τσέχο επίσκοπο και πρωτοποριακό εκπαιδευτικό μεταρρυθμιστή, Jan Amos Comenius «ένα παράθυρο στα ορατά πράγματα του κόσμου».

¹ Μάρθα Καρπόζηλου, *Το παιδί στην χώρα των βιβλίων*, Αθήνα ¹1994, (9^η ανατύπωση 2009) σ.89-147.

² Η άκριτη ταύτιση του παιδικού βιβλίου με την παιδική λογοτεχνία είναι μια θεώρηση τόσο διαδεδομένη όσο και εσφαλμένη εφόσον τα λογοτεχνικά έργα για παιδιά αποτελούν ένα μέρος μόνον των παιδικών αναγνώσμάτων.

³ Για την Madame Leprince de Beaumont και την *Αποθήκη των παιδων*, βλ. Μάρθα Καρπόζηλου, «Η *Αποθήκη των Παιδων* του Νεόφυτου Δούκα», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 23(2004)1-16 και της ίδιας «Η *Αποθήκη των Παιδων* της Madame Leprince de Beaumont : Ένα σχολικό εγχειρίδιο στα χρόνια του νεοελληνικού διαφωτισμού», στον συλλογικό τόμο, *Το παιδικό βιβλίο στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα*, Αθήνα, ΕΛΙΑ-Καστανιώτης, 1997, σ. 103-119.

⁴ Κ.Σ. Λιούις, *Ο ταξιδιώτης της αυγής*, μτφρ. Τζένη Μαστοράκη, Αθήνα, Κέδρος, 1986, σ. 9-10.

⁵ Για τα σχετικά με τα Πακέτα βιβλίων για την ιστορία βλ. <http://teachinghistory.org/teaching-materials/teaching-guides/22365> (όπως ανασύρθηκε στις 2/5/2010)

⁶ Για την πλουσιότερη ξένη βιβλιογραφία επί του θέματος το διαδίκτυο είναι το πλέον ενδεδειγμένος τόπος καθώς τα δεδομένα ανανεώνονται συνεχώς και η ενημέρωση είναι διαρκής. Χρησιμοποιώντας, π.χ. τις λέξεις κλειδιά :Nonfiction in the classroom για τον αγγλόφωνο χώρο έχουμε στην διάθεσή μας εκατοντάδες λήμματα, όπου ξεχωρίζουν μαρτυρίες, σκέψεις, ιδέες, τεχνικές και οδηγίες των ίδιων των εκπαιδευτικών για την χρήση, την χρησιμότητα και την εκμετάλλευση των βιβλίων γνώσεων στην καλλιέργεια και προώθηση της φιλαναγνωσίας, πέραν βεβαίως από την χρησιμοποίησή τους για τον εμπλουτισμό της διδασκαλίας. Εξάλλου οι ίδιοι οι συγγραφείς των βιβλίων γνώσεων έχουν τον δικό του ιστότοπο (<http://www.inkthinktank.com/pages/supportmaterials.html>) , με ενδιαφέροντα σχετικά άρθρα και συζητήσεις.

⁷ Βλ. <http://www.greekibby.gr/greek.html> (όπως ανασύρθηκε στις 2 Ιουνίου 2010)

⁸ Παρόλο που το *Διαβάζω* βραβεύει α) εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο και β) Λογοτεχνικό βιβλίο για μεγάλα παιδιά βλ. τις αναφορές στα βιβλία γνώσεων : «Για την κατηγορία **παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο γνώσεων, η ποσότητα και η ποιότητα των βιβλίων αυτών δεν επαρκούσαν**, δυστυχώς, για τη

συμπλήρωση μιας λίστας και έτσι δεν καταρτίστηκε [...] Κατά το 2009 εκδόθηκαν πάρα πολλά βιβλία. Η τεχνολογία αλλά και το εικαστικό αποτέλεσμα αρκετών εικονογράφων επέδρασαν έτσι ώστε το αισθητικό αποτέλεσμα πάρα πολλών βιβλίων, όλων των κατηγοριών και ιδιαίτερα των εικονογραφημένων **και των βιβλίων γνώσεων, να είναι ικανοποιητικό.**» Η υπογράμμιση είναι δική μου. Βλ. εφ. *Το Βήμα*, Δευτέρα 19 Απριλίου 2010.

⁹ Για περισσότερα επί του θέματος βλ. Μάρθα Καρπόζηλου, *ό.π.* σ. 104 κ.ε., και από την μεταγενέστερη ξένη βιβλιογραφία βλ. Patricia Cianciolo, *Informational Picture Books for Children*, [Chicago], American Library Association, 2000, σ. 5-18. Για την τρέχουσα αντίληψη περί του θέματος, πβλ. επίσης, τους ορισμούς και τα κριτήρια στις ετησίως ανανεούμενες προκηρύξεις των διαγωνισμών, όπως π.χ. The Robert F. Silbert Informational Book Medal. <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/alsc/awardsgrants/bookmedia/sibertmedal/sibertterms/sibertmedaltrms.cfm> (όπως ανασύρθηκε στις 30/5/2010).

¹⁰ <http://www.ncte.org/awards/orbispictus> (όπως ανασύρθηκε στις 27/5/2010)